

BARTÓKI-GÖNCZY BALÁZS – VESZELSZKI ÁGNES

Az új űrkorszak és a társadalomtudományok – előszó

Foreword

A világűrbe telepített rendszerek mára a gazdaság alapvető folyamatait támogatják: elég, ha a földmegfigyelésre, a navigációra, az internetre, a televíziózásra, illetve a meteorológiára gondolunk. Természetesen a modern hadviselés, a védelmi rendszerek sem képzelhetők el az „űrszegmens” nélkül. Olyan horizontális iparág ez, amely a gazdaság (és a hétköznapi életünk) szinte minden területén érezteti a hatását, esetleges károsodása pedig beláthatatlan következményekkel bírna a gazdaságra.

A világűr emberi felhasználása és kutatása mára az egyik legdinamikusabban fejlődő területté vált. Egy új űrkorszak hajnalán vagyunk, amely egy kiújuló, ám a 20. századihoz képest más jellegű űrversenyt vetít elénk. Ezt az új korszakot több egyidejű jelenség formálja. Először is, az űrtevékenység már közel sem csak a nagyhatalmak monopóliuma, hanem magánvállalatok is bekapcsolódtak ebbe. A kereskedelmi alapokra helyeződő űripar immár közel 350 milliárd dolláros árbevételt generál, ez pedig 2040-re elérheti az egybillió dollárt.¹ Ez szoros összefüggésben van a második faktoral: a technológiai fejlesztések gyorsuló ütemével, amely mögött a piaci profit igénye is megjelenik a „dicsőség és presztízis” mellett, ezáltal kitágítja az ember lehetőségeit a világűrben, és emiatt újabb és újabb szabályozatlan kérdésekkel szembesülünk (például az űrbányászat, az űreszközök forgalomszabályozása kapcsán). Végül a geopolitikai feszültségek, a háború, illetve a kiberhadviselés műveleti területté változtatták a világűrt, amely ugyan még nem háborús szintér, azonban ennek a kockázata egyértelműen növekszik.

¹ *ESA Agenda 2025*, 3. https://esamultimedia.esa.int/docs/ESA_Agenda_2025_final.pdf (letöltés ideje: 2023. február 28.).

A jelen folyóiratszám az emberi ürtevékenységet társadalomtudományi aspektusból mutatja be az általános úrpolitikai kérdésektől kezdve a biztonságpolitikán át egészen az emberi ürtevékenység jogi környezetéig. Olyan témák ezek, amelyekről hazánkban rendkívül keveset beszélünk, különösen tudományos közegben, azonban e témák ismerete nélkül könnyen lemaradunk a kibontakozóban lévő újabb űrversenyben. Felmerülhet a kérdés, hogy van-e egyáltalán esélyünk, lehet-e szerepünk ebben. Álláspontunk szerint egyértelműen „igen” a válasz. A világűr hasznosítása nem csak az űrutazó nagyhatalmak privilégiuma. Óriási lehetőség van abban, hogy kisebb államok tudásalapú gazdaságot építve váljanak fontos beszélőtőivá a nagy űripari cégeknek, vagy akár saját jogon kínáljanak innovatív szolgáltatásokat, építve a műholdas képességekre. Sőt, hazánk stratégiai autonómiájához is rendkívül fontos hozzájárulást jelenthetnének az önálló űrképességek. Ebből fakadóan nem hagyhatja figyelmen kívül egy magát a „térképen pozicionálni” kívánó ország a szektor gazdasági, biztonság- és védelempolitikai kutatásait sem. Ez nem csupán azért fontos, hogy ne maradjunk le végleg az európai tudományos élet derékhadától, hanem amiatt is, mert ezen ismeretek nélkül hazánk érdekérvényesítő képessége is csorbul.

E célból jött létre a Nemzetközi Közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpontjában (NKE EJKK) a Világűrjog és -politika Kutatóintézet, amelynek célja a téma oktatása, kutatása, hazánk bekapcsolása a nemzetközi űrkutatással foglalkozó tudományos életbe. Ugyancsak e célból jelent meg 2022 őszén a *Világűrjog* című kötet,² szervez a kutatóintézet nemzetközi konferenciákat, illetve ad otthont 2023 augusztusában az Európai Űrügynökség jogi és politikai nyári egyetemének.

A jelen folyóiratszám szerzőivel arra vállalkozunk, hogy átfogó képet nyújtsunk a legfontosabb jogi, gazdasági és politikai kérdésekről. Elsőként Trembeczki Zsolt ad áttekintést arról, hogy hol tart ma Európa. Kontinensünk úrpolitikája kettős pilléren nyugszik: az Európai Unió, amelynek önálló – egyelőre csak polgári – űrstratégiája és űrprogramügynöksége van, valamint az Európai Űrügynökségen, amelynek huszonkét részt vevő állama Európát mára az űrhatalmak közé emelte. Igaz ez akkor is, ha egyelőre az emberes űrrepülés képessége még hiányzik.

² Bartóki-Gönczy Balázs–Sulyok Gábor (szerk.) 2022: *Világűrjog*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó.

Hontvári Tamás szintén űrpolitikai témát, a nemzetközi együttműködést mutatja be, még hozzá a Nemzetközi Űrállomás példáján keresztül. A lassan negyed évszázados ISS a nemzetek jó célért való együttműködésének az egyik szimbóluma, amely sajnos gyorsabban erodálódik, mint reméltük. Ennek oka nemcsak az űrállomást fenyegető, növekvő mennyiségű űrszemét vagy az ellenséges környezet, hanem főként az orosz–ukrán háború. Bár nem tűnik valószínűnek, hogy az oroszok kiszállnának a projektből 2028 előtt – hiszen képtelenek lennének önállóan folyamatos emberi jelenlétet biztosítani a világűrben –, borítékolható, hogy a jövő űrállomásain (mint amilyen a Lunar Gateway lesz) már nem lesz orosz–amerikai együttműködés.

A biztonságpolitikai, védelmi kérdések ugyancsak meghatározóak a világűrben, így e témát külön tanulmány tárgyalja, a szerzője Edl András. A témakör fontosságát jelzi, hogy a NATO 2018-ban hadműveleti területté nyilvánította a világűrt, az Egyesült Államok pedig önálló haderőnemet hozott létre űrdominanciájának biztosítására. Mindez egy hosszú folyamat újabb állomása, ugyanis a világűr védelmi célú felhasználása már az 1980-as évektől megkezdődött. A műholdak megsemmisítésére alkalmas rakéták (ASAT) amerikai, kínai, indiai és orosz tesztjei, a más műholdakat elkapni képes műholdak, a lézerfegyverek, valamint a kibertámadások elterjedése egyre komolyabban fenyeget a világűrben eszkalációval. Míg a NATO 2022-ben önálló űrstratégiát alkotott, addig az Európai Unió is megkezdte azt a munkát, amelynek célja az európai űrvédelmi stratégia megalkotása. Sőt, a védelmi kérdéseknek van egy másik aspektusa, amelyről kevesebb szó szokott esni: a bolygóvédelem (*planetary defence*). A napviharok, illetve kisbolygók folyamatosan fenyegetik a Földet, az elmúlt négy és fél milliárd évben pedig számos alkalommal mutatkozott meg, hogy mennyire kiszolgáltatott a mi kőzetbolygónk a csillagunk, a Nap, illetve az aszteroidák káros hatásainak. E fenyegetettséget megszüntetni teljesen nem lehet, azonban fel tudunk készülni az esetleges károk csökkentésére, sőt talán kivédésére is.

A következő témánk a jogtudomány körébe tartozik: az emberi űrtevékenység normatív keretrendszerét vizsgálja. Ami az űrjogot illeti, már 1932-ben monográfia jelent meg az akkor még csak elképzelt űrutazás jogi problémáiról,³ az első űrversenyt követő lázas nemzetközi jogalkotás pedig

3 Mandl, Vladimír 1932: *Das Weltraum-recht: ein Problem der Raumfahrt*, Mannheim, J. Bensheimer.

berobbantotta a téma kutatását. Az, hogy az úrjog magját adó nemzetközi egyezmények mára elavultak, nem azt jelenti, hogy értelmetlen lenne ezzel foglalkozni. Éppen ellenkezőleg, a felpörgő úripar és a technológiai fejlődés olyan kihívásokkal szembesít minket, amelyekre jogi választ (is) találni kell, különben valóban „vadnyugattá” válik a világúr. Különösen szükség van a jogi szabályozásra egy olyan korban, amikor a műholdak száma a megakonstellációk miatt évente sokszorozódik, amikor a nagyhatalmak komolyan fontolóra veszik a Hold ásványi készletének kitermelését magánpiaci cégek által, és amikor kinetikus fegyverekkel semmisítenek meg műholdakat, veszélyeztetve egyes pályák használhatóságát. A tétlenség és a jogi megoldások keresésének semmibe vétele nem csupán egy legújabb kori kolonizációhoz vezethet, de akár katasztrófához is, sőt, az ürtevékenységek ellehetetlenülését is okozhatja. Az úrjog rendszerezését, legfőbb alapelveit Tilinger Krisztina mutatja be, az aktuális kihívásokról pedig Takó Dalmától olvashatunk.

Folyóiratszámunk *Műhely* rovata két tanulmányt tartalmaz: egy történeti és egy, a mai médiaviszonyokra reflektáló elemzést. Pető Balázs *A felvilágosító diktatúra elleni 1799-es, nápolyi Bourbon-párti felkelés dilemmája* című cikke a téma eszmetörténeti megközelítéséhez Joseph de Maistre ellenforradalmi szerző politikai teológiáját hívja segítségül. A tanulmány mentalitástörténeti adalékokkal is szolgál a népi gondolkodás és a vallási hevület témakörében. Szilvay Gergely cikkében az újságírói „tényellenőrzés” műfaját vizsgálja meg az azzal szemben a szakirodalom által felhozott öt episztemológiai probléma felől. Ugyan a tényállítások ellenőrzése mindig is az újságírás része, az újságíró feladata volt, a tanulmány különös relevanciáját az adja, hogy a 2010-es évektől világszerte jelentősen nőtt a tényellenőrzéssel foglalkozó intézmények száma, sőt, a tényellenőrzés külön médiaiparággá vált. Ennek kritikai elemzését végzi el szerzőnk.

A *Századvég* folyóirat világúr-politikai száma tehát az emberi ürtevékenység különböző társadalomtudományi aspektusairól kínál átfogó összegzést, amely a szerzőkkel osztott reményeink szerint érdekfeszítő és horizontot tágító olvasmánynak bizonyul majd.

Bartóki-Gönczy Balázs
vendégszerkesztő

Veszelszki Ágnes
felelős szerkesztő